

Husindustri og Andelsvirksomhed.

Den Gang de danske Bønder indførte Andelsbevægelsen i deres Bedrift, fandt hermed et Produktionsfremskridt Sted, som i Betydning kun kan sammenlignes med Dampmaskinens Indførelse. Principet om gensidig Hjælp blev sat i Højsædet, først i Danmark og derpaa lidt efter lidt ogsaa i de andre civiliserede Lande. Sandheden af det gamle og dog evigt unge Ord, at »Enighed gør stærk«, blev atter en Gang bevist til Overmaal. Produktionen tog et Opsving, som man blot ti Aar tidligere aldrig vilde have tænkt var muligt; Bonden havde dobbelt Udbytte af sin Bedrift, og med det større Udbytte steg hans Velvære betydeligt.

Der er løbet meget Vand i Stranden siden den Gang, og meget er sket i de forløbne Aar. Andelstanken er demokratisk i god Forstand; den muliggør det for Husmanden at drive sit Sted med lige saa gode Resultater som Storbonden sine brede Agre; den tager Smaabrugeren ved Haanden og byder ham alle de samme Produktionsfordele, som tidligere var Storbondens Privilegium, og den gør dette uden i mindste Maade at hindre ham i at udnytte det Smaadriften iboende Fortrin: den større Intensitet, hvormed Jorden kan dyrkes.

Andelsbevægelsen har ikke forgæves kaldt paa Smaabrugeren. Landet over er opstaaet Husmandssted ved Husmandssted, og bestandig er der Tusinder, som ønsker at udnytte deres beskedne Kapital og deres flittige Arbejde til Drift af et Smaabrug. Men Andelsbevægelsen, der i saa høj Grad har været i Stand til at fremme Produktionen af Velstand, har ikke i samme Grad Evne til at sikre den retfærdige Fordeling af den producerede Velstand. Dette er ingenlunde Andelstankens Fejl. Andelsbevægelsen er i første Række og fornemmeligst rettet paa at frembringe Velstand; om det bliver dem, der frembringer denne Velstand, som selv faar Lov at beholde den, kan Andelsbevægelsen kun indvirke paa gennem Oprettelse af Brugsforeninger. Og skønt der herved kan gøres en Del, er det dog umuligt i Længden ad den Vej at ophæve Følgerne af uheldige sociale Forhold, der med tvingende Nødvendighed bevirker, at den producerede Velstand opsamles af dem, der ikke arbejder paa at frembringe den.

Thi med det forøgede Udbytte af Jorden vokser ogsaa dennes Pris. Skønt ogsaa vore Bønder har maattet sande dette og i stigende Grad har maattet ty til Kreditforeningerne, saa er det dog især Jord til Husmandsbrug, der er steget i Pris. Husmanden maa betale tre Gange saa meget for sin Jord pr. Td. Ld. som Herremanden, og han maa yderligere betale Skat af denne tredobbelte Værdi. Ogsaa Bønderne maa afgive en stæde stigende Del af deres Arbejdes Frugter til Prioritetshaverne; men det er dog især Husmanden, som i saa

Henseende har lært, at jo bedre han arbejder, jo mere maa han betale i Rente af Pantegæld og i Skatter.

Dette kan Andelsbevægelsen — denne de danske Bønders beundringsværdige Indsats i Arbejdet for Verdensfremskridtet — ikke ændre. Det er en Sag, der maa overlades til Socialpolitikkerne. Men fordi der i det sociale Liv er Kræfter i Arbejde, der tenderer til at unddrage den arbejdende Bondestand nogle af de Velgerninger, som Andelstanken havde tiltænkt den, er der ingen som helst Grund til at slappes i Arbejdet for at tilføre Produktionslivet ny Værdier. Tværtimod, netop overfor den talrige og bestandigt voksende Husmandsstand har Andelsbevægelsen Opgaver at løse, hvis heldige Løsning i hvert Fald for en Tid vil bidrage meget til at højne Velværet i de smaa Hjem.

Det var et uhyre Fremskridt, da Andelsbevægelsen gav Husmanden de samme Produktionsvilkaar som Storbonden; thi tidligere var jo Husmandsbruget absolut urentabelt. Andelssystemet har gjort Mælkeproduktion og Svineavl lige saa fordelagtig for Husmanden som for Gaardmanden, og Følgen heraf var den store Tilvækst i Husmandsstanden. Men ved en saadan Driftsmaade faar Husmanden alligevel ikke nær nok ind af sin Jord. Der er ingen Grund til, at Husmanden ikke skal kunne leve i lige saa stort Velvære paa sine 4—6 Tdr. Ld. som Bonden paa sine 40—60. Men for at gøre dette, maa han rigtignok ikke drive dem som Bondebrug. Saa skal der en ganske anderledes intensiv Driftsmaade til.

Skal Husmanden have noget virkeligt Overskud af sin Bedrift, da kan han ikke nøjes med at sælge Mælken af en 3—4 Køer og fede en hel eller halv Snes Svin. Omsætningen bliver i hvert Fald for lille til at give ham et klækkeligt Overskud. Skal Husmanden opnaa et tilfredsstillende Resultat, maa han dyrke sin Jord mer eller mindre havemæssigt. De danske Husmænd er allerede i Færd med at begynde herpaa, og rundt om i Landet har Andelssystemet faaet ny Opgaver at løse i saa Henseende. Men selv med havemæssig Drift vil vor lange Vinter levne Smaabruget Tid nok til Husflid, blot denne kan bringes til at betale sig.

Nu er det jo selvindlysende, at hvis Husmanden skal sidde isoleret paa sit Sted, hvis han skal købe sine Raastoffer i Smaapartier til Detailpriser og hvis han, efter langsommeligt ved Haandkraft at have faaet sine Artikler færdige, skal søge selv at skaffe sig Afsætning for dem, da er enhver Konkurrence med Fabrikken umulig. Det var jo netop, fordi vore Bønder i disse Henseender enedes om at arbejde Side om Side, at det blev dem muligt at producere lige saa gode Varer som Herremændene. Naar Husindustrien overhovedet i saa mange af Evropas Lande saa fuldstændigt er blevet slaaet af Marken af Fabriksindustrien, da er Grunden overalt den samme, den nemlig, at Husflidens Dyrkere har manglet den Intelligens og Samfølelse, der har gjort vore Bønder til de ledende paa Landbrugets Omraade Verden over.

Men skal Danmarks bestandigt talrigere Husmandsstand nogensinde naa at skaffe sig fuldstændigt tilfredsstillende Livsvilkaar paa deres lille Lød, da maa de ikke alene drive denne langt mere intensivt end Bonden sin Gaard; de maa yderligere

tage Vinteren til Hjælp til en eller anden husindustriel Virksomhed. Her ligger en Opgave og venter paa at blive taget op af Andelstanken, og Erfaringen fra Udlandet viser tilstrækkelig tydeligt, at der i Andelsvirksomheden endnu er Frelse at finde for mangen en hensygnende Husindustri.

Et af de mest eklatante Beviser paa, hvad Andelsvirksomhed kan udrette i Industrien, finder vi i Egnen omkring Landsbyerne Chinon og Villaine nær ved Tours. Daglønnen for Landarbejdere i dette Distrikt er kun lav, og stort højere kan aldrig Fortjenesten i Husindustrien hæve sig. Thi ellers vilde alle Landarbejdere kaste sig over denne Industri og ved deres Konkurrence om Arbejde trykke Lønnen ned igen. Ikke desto mindre finder vi dog Smaabønderne, der næsten alle er beskæftigede som Kurvemagere med at lave Klædekurve, Frugtkurve og desl., tjene fra 2—4 Frcs. pr. Dag, medens Koner og Børn tjener næsten lige saa meget. Men det har ikke altid været saaledes. Før Andelsselskabets Oprettelse var Arbejdslønnen helt nede paa 50 Centimes pr. Dag, saa Andelstankens Sejr har i hvert Fald skaffet Arbejderne en Merfortjeneste af mindst 400 pCt. Alt Raastoffet indkøbes gennem Selskabet, og alle de færdige Varer sælges gennem dette, ja selv det første lille Forsøg af et Barn maa under Bødestraf ikke sælges til andre end Selskabet.

Et lignende Eksempel fra den samme Industriegren haves i den lille By Tamise i Flandern, tæt syd for Antwerpen. Landet bugner af Frugtbarhed — Resultatet af mange Slægtled af flittige og talrige Flemingers Arbejde, men Landarbejderens Løn er frygtelig lav — 1.62 Frcs. pr. Dag paa egen Kost. Derfor har Kurvemagerne i Tamise ogsaa kun usle Kaar, og de er glade, om de kan tjene en 10—12 Frcs. pr. Uge for en Dags Arbejde paa 16—18 Timer. Her har for nogle Aar siden Socialisterne faaet oprettet et Andelsselskab. Det er hverken stort eller rigt; men Arbejderne har dog drevet det til at kunne tjene ca. 18 Frcs. pr. Uge og det for en Arbejdsdag af kun! 13 Timer. Yderligere har de formaaet at frigøre sig for den i Belgien ellers uundgaelige Mellemand, der modtager de Husindustriidrivendes Frembringelser og betaler hovedsagelig med daarlige Varer til dobbelt Pris fra den af ham holdte Butik.

Endnu et Eksempel paa Andelsvirksomhedens Evne til at forbedre Arbejdernes Kaar kan hentes fra Schweiz. I Kanton St. Gallen og omliggende Kantoner drives foruden andre Industrier især Broderi i Smaabøndens Hjem. Der er forskellige Arter Broderi: der er Haandbroderiet, der er Kædestingsbroderiet og endelig Maskinbroderiet. De to førstnævnte Arter falder hovedsagelig under Kvindearbejde, skønt det slet ikke er usædvanligt at se en stor, haandfast Bondekarl sidde og lave de nydeligste Kunstbroderier; Maskinbroderiet er derimod næsten udelukkende Mandsarbejde, fordi det er for svært for en Kvinde at dreje Maskinens tunge Hjul. Men i alle Tilfælde er Arbejdet kun slet betalt. Jorden er ikke gavmild i de St. Gallen'ske Bjerge. Og Mangel paa Arbejdskraft tillige med andre sociale Forhold har drevet selv Smaabonden over i en ganske ensidig Græskultur, som kun svarer daarlig Regning. Til Trods herfor er Jorden til Smaabrug meget dyr — i Almindelighed

5—6000 Frcs. pr. Hektar, og det Nettoudbytte, der bliver tilbage til Smaabonden, naar han har betalt sine høje Skatter og Renter, er derfor kun ringe. Da saaledes Drift af egen Jord kun kan give et ringe Udbytte, kan en Mand heller ikke faa synderligt for at arbejde hos andre. Lønnen for Landarbejdere er derfor lav — omkring 2—2.50 Frcs., og med den er givet, hvad de i Broderiindustrien beskæftigede kan tjene. 2—3 Frcs. er den Løn, som Arbejderne kan have i alle Broderiindustriens Grene, og derfor er deres Kaar ogsaa i Almindelighed ret usle. Thi i Haab om at kunne betale Renterne af Pantegælden med Indtægten fra Broderiet, har alle Bønderne købt deres Steder til en saadan Pris, at de intet Udbytte kan have af dem.

Men nede i Rhindalen, lige over for Lichtensteins hvidgraa Klipper, ligger der et Par Smaabyer, Buchs og Grabs. Ogsaa her hører man den skurrende Lyd af Broderemaskinen, naar dens Hundreder af Naale løber frem og tilbage gennem de fine Stoffer. Men her er ingen Armød at se. De hvidkalkede Stenhuse eller bruntjærede Bjælkehuse er fortrinlig holdte, og hver Bolig ligger omgivet af sin Have, i hvilken Frugttræer drysser deres Blomsterpudder ned over Vandringsmanden. Sagen er, at her har Arbejderne et Andelsselskab, som har overtaget Mellemmandens Forretning mellem Fabrikant og Arbejder. Selskabets Bestyrer modtager Mønstergivning samt det Stof, der skal broderes, fra Fabrikanten og gør de fornødne Indkøb paa Selskabets Vegne af Naale, Traad, Voks etc., som saa sælges til Medlemmerne. Endelig modtager han det færdige Arbejde, afleverer det til Fabrikanten og fordeler Betalingen. Her kan en Mand endnu tjene 5—6 Frcs. om Dagen, og i Forhold til Arbejdsfortjenesten i det øvrige Schweiz er dette Herrekaar.

Ogsaa andre Steder i Kantonet har der tidligere været forsøgt Oprettelse af Andelsselskaber. Men de er som Regel gaaet i Stykker ret hurtigt. Bestyreren i Selskabet er jo samtidig baade Arbejdernes Tjener og Herre. Saa længe alt gaar godt og Fortjenesten er god, gaar det ogsaa godt med dette dobbelte Forhold; men naar Betalingen kun er lige til Sulteføde, saa kommer Mistænksomheden og Misundelsen. Medlemmerne tror saa let, at Bestyreren har gjort uberettigede Afkortninger i deres Fortjeneste, medens paa den anden Side enhver er misfornøjet med det Arbejde, som han faar udleveret af Bestyreren. Og Resultatet er, at Selskabet ikke kan trives.

Men i Buchs og Grabs har Forholdene ikke kunnet udvikle sig saaledes. Her ejer Borgerne kun en ringe Del af Jorden, og ca. 90 pCt. er i kommunal Besiddelse, dels som Alpegræsgange, dels som dyrkelig Jord, der udloddes til Beboerne. Disse, som saaledes har al den samme Nytte af Jorden, som om de ejede den, har imidlertid hverken Skatter eller Renter af Pantegæld at svare af den, og dette Forhold har skænket Indbyggerne af de to smaa Bjergbyer et Velvære, som har haft lykkelige Følger i alle Retninger. De har, lige fra den første Broderemaskine blev bragt ind under Smaabondens Tag, hørt til de allerdygtigste Arbejdere — selvfølgelig nok; thi økonomisk Velvære giver baade Lyst og Interesse til ens Arbejde. Derfor har de kunnet bevare deres Andelssel-

skab og deres Dygtighed, og derfor kan de tjene paa det nærmeste det dobbelte, af hvad deres Fæller i det øvrige Land maa nøjes med.

Men Andelstanken har endnu en anden Opgave at løse, lige saa vigtig som den at lede Produktionen, og det er at skaffe den nødvendige Drivkraft ind i Smaabondens Bo. Der er Industrier, og ikke saa ganske faa endda, i hvilke alt Arbejdet maa gøres med Haanden, og her er det tilstrækkeligt, at Andelsselskabet ved at tilvejebringe den fornødne Kapital og ved i det hele taget at overtage Ledelsen af Produktion og Afsætning skaffer Arbejderen de Fordele, der nu monopoliseres af den kapitalstærke, forretningskyndige Fabrikant. Men der er i det mindste lige saa mange Industrier, og de vokser daglig i Antal, hvor Maskinkraft er nødvendig, om Husflidarbejderen skal kunne konkurrere med Fabriken. Naar Maskinbrodererne i Schweiz er saa usselt betalte, da er en meget væsentlig medvirkende Grund hertil den, at der er bleven opfundet en Broderemaskine, der drives ved Dampkraft, og som kan gøre 10,000 Sting om Dagen, medens Haandmaskinen kun kan naa op til 2500. Hvis Haandmaskinen under saadanne Betingelser skal kunne give sine Arbejdere en anstændig Dagløn, maa det Arbejde, der præsteres, være langt bedre og finere end det, der ydes paa den store, dampdrevne Maskine. Det er det i Buchs og Grabs, men i de andre Broderilandsbyer, hvor en Arbejder under ingen Omstændigheder, lige meget hvad han foretager sig, kan tjene mere end et Par Fres. om Dagen, er Interessen for og Evnen til at yde godt Arbejde gaaet tabt, og her kan der ikke mere konkurreres med Fabriken.

Men takket være Elektriciteten kan Fabriken flyttes ud under Husmandstaget. Og rundt omkring i Udlandet ser man den drive Drejerens og Smedens Lad, Væverens Stol og Skomagerens Symaskine. I Omegnen af Sheffield og andre engelske Byer i »the Midlands« foregaar næsten al Slibningen af de mangfoldige Jernkramvarer ved Elektricitetens Hjælp. Og rundt om St. Etienne i Frankrig, rundt om Basel i Schweiz og rundt om Krefeld i Tyskland saa vel som i Schwartzwald drives Silkebaandvæverens Stol saa at sige overalt ved Elektricitet. Hvor det er gørligt har man taget Kraften fra Vandfaldene; men disse er overalt i Hænderne paa store Selskaber, der helst maa give store Dividender. Oppe ved Krefeld derimod faas Kraften fra kommunale Elektricitetsværker. Og skønt det saaledes i det første Tilfælde er Naturen selv, der frivilligt yder sine Kræfter, medens i det andet disse sammelig maa afvindes den gennem dyre Anlæg, saa er Prisen for Drivkraften dog ikke dyrere, f. Eks. i den lille By Anrath ved Krefeld, end rundt om Basel. Og saa er der endda al Udsigt til, at Prisen her med Tiden vil blive billigere, medens det modsatte vil blive Tilfældet, hvor private Selskaber ejer Elektricitetsværket.

Thi det er ikke nok, at Kraften bliver fremstillet paa disse Værker; den maa ogsaa bringes til Forbrugerens Dør, ja ind i hans Stue. Dette kan Elektricitetsværket ikke befatte sig med, men overlader det til Forbrugerne selv. Disse har da navnlig i Kanton Basel Land forenet sig i smaa Andelsselskaber, et for hver Landsby, og køber af Elektricitetsselskabet

det fornødne Antal Hestekræfter eller $\frac{1}{4}$ HK pr. Væv. Den fornødne Kapital til Anlæg af Ledninger o. s. v. faas i en Bank, ofte ved Fabrikanternes Hjælp. Thi Silkebaand er en Modeartikel, af hvilke det for Fabrikanten gælder om at kunne fremstille den størst mulige Mængde i den kortest mulige Tid, saa snart Moden paakræver det. Og da den elektriske Væv kan producere meget mere end Haandvæven, er det klarligt nok til Fabrikantens Fordel at faa den indført, naar dette kan ske uden Risiko for ham. Andelsselskabet laaner da en Snes Tusind Frcs. i en Bank, og Ledninger og Motorer anbringes. Saa gaar det løs med Vævningen, og Masser af Silkebaand produceres. Men saa siger Fabrikanten til Væveren, at nu, da han kan lave saa meget mere, kan han ogsaa nøjes med en lavere Løn pr. Meter. Væveren kvier sig; men ude i Landsbyen sidder Hundrede af andre Smaabønder og Indsiddere, der er villige nok til at arbejde ved Væven, bare de kan tjene et Par Frcs. eller tre pr. Dag; thi ved deres Landbrug kan de ikke en Gang tjene saa meget. Saa Væveren, der i Dag præsterer omtrent dobbelt saa mange Varer som før Elektricitetens Indførelse, faar ikke mere for dem. Men han har faaet en ekstra Udgift af omtrent 100 Frcs. pr. Væv til Elektricitet, og han har al rimelig Udsigt til at se denne Sum fordoblet, naar om nogle faa Aar Kontrakterne med Elektricitetsværkerne udløber. Thi Andelsselskaberne sidder med Ledninger og Motorer, og Gælden, de hertil har paadraget sig, vil ikke en Gang være betalt til den Tid. Saa Væveren kan ikke gaa tilbage til Haandvæven, men maa finde sig i at punge ud.

I Anrath er Forholdet lige omvendt. Der er Værket municipalt, og derfor kan det med Sikkerhed forventes, at naar den til Anlægget medgaaede Kapital er amortiseret, vil Prisen paa Drivkraften blive nedsat. Men selvfølgelig er heller ikke dette Forhold absolut idealt. Det er Arbejderne selv, der maa eje Kraftkilden; først saa er de i Stånd til uafhængig af alle Særinteresser at skøtte deres egne. Først naar Arbejdernes Andelsselskab selv ejer Elektricitetsværket, kan Arbejderne være sikre paa, at de vil faa Kraften til den Pris, som den virkelig koster af frembringe. Og saa maa de endda passe paa, at ikke Spekulationen opkøber Jorden omkring Værket og saaledes gennem forhøjede Jordpriser tvinger dem til at aflevere Frugterne af deres Foretagsomhed og deres Flid.

Det er ikke Hensigten her i Detailler at undersøge, hvilke Industrier der egner sig for Husarbejde. Med Undtagelse af enkelte Grene af Jernindustrien gør de det for Resten næsten alle. Og den til Fabrikationen nødvendige Kapital er ikke større end den altid kan tilvejebringes kooperativt. I Hensind til de bedste Autoriteter er der ingen Produktion, der udkræver mere end fra 2700 til 4000 Kr. pr. Arbejder, og der er endda kun faa, i hvilke slige Summer er nødvendige. Elektricitetsværket i Anrath har kostet 200,000 Mark, og der er ca. 200 Vævere, hvilket giver 1000 Mark pr. Mand. Men dette Værk tjener tillige til at oplyse Byen og til andre Formaal, saa det er uberettiget at lægge hele Kapitalen for Vævernes Dør. Selv den mest moderne Silkevæv koster ikke over 2000 Mark, og saaledes naar vi for Silkevævernes Vedkommende ikke en Gang op til 3000 Mark, skønt der til denne Industri

udkræves forholdsvis megen Kapital. De fleste andre Industrier kræver ikke tilnærmelsesvis saa store Summer; men ét kræver de alle.

Ligesom det i Tilvirkningen af Landmandens Produkter har været nødvendigt at søge opnaaet den størst mulige Ensartethed, saaledes er ogsaa Ensartethed i Produktionen en absolut nødvendig Betingelse for, at Husindustrien skal kunne give sine Dyrkere et godt Udbytte. Det er ikke en enkelt Husmand, der skal sidde og lave Stole, Støvler, Knive eller hvad véd jeg; det er ikke en enkelt Husmandskone, der skal brodere eller strikke paa Maskine, lave Vifter o. s. v. Skal der komme noget rigtigt ud af Arbejdet, da maa der være mange om det, saa den ene kan lære af den anden, og saa at Produkterne kan sælges i saadanne Partier, at de kan opnaa en ordentlig Pris, hvad enten Varerne er bestemte til at sælges i Indlandet eller til Udførsel til fremmede Lande.

Men hvor forskelligt fra en dansk Husmands trange Liv vilde ikke det Liv blive, der levedes paa et saadant Smaabrug. Sommeren igennem vil baade Mark og Have give rigeligt Arbejde, men ogsaa rigelige Indtægter, og naar Sneen og Frosten dækker Jorden, vil inden Døre Drejeladet, Væven, Strikkesmaskinen, Symaskinen og alle de andre Maskiner, drevne ved Elektricitet, fylde Husmandens Pengepung. Ud over Landet vil fra Smaamandens Bo vælde en Strøm af Livsfornödenheder af enhver Art, og Dyrtidspriserne vil forsvinde med Knapheden paa disse Livsfornödenheder. Og selv de Ting, som Smaabonden ikke producerede, vilde blive billigere.

Thi fra de store Byer vilde glide en langsom Strøm af Arbejdere ud mod det aabne Land, naar Betingelsen for at kunne leve der ikke længere er, at Arbejderen absolut skal deltage i det uvante og haarde Landarbejde. Og saa vil vokse op omkring i Landsbyerne en hel Slægt af Unge, som i disse finder Adspredelse nok, samtidig med at de kan finde vel betalt Arbejde. Men saa vil Bonden ikke længere savne den fornödne Hjælp til at bringe sin Høst i Hus, saa vil han ogsaa have Arbejdskraft nok til at producere intensivt, og saa vil han lave saadanne Mængder af Smør, Flæsk og Æg, at han kan sælge det billigere end nu og dog tjene langt mere ved Salget. Saa gælder det blot om at finde et Skattesystem, der ikke saaledes som det nuværende straffer Flid og Foretagsomhed ved at beskatte en Mand, efter hvad han frembringer. Er det først fundet, vil Folket snart vende sig fra de store Byer, og saa vil der snart ikke mere høres Tale om den fortvivlede Arbejdsløshed. Thi det er paa Landet, at Danmarks Fremtid og Lykke ligger, og dér er der nok at tage fat i for mange flere end dem, der nu lever i vort Land, blot de alle kan faa Adgang til at erhverve sig Brødet ved deres Arbejde. Brød er der altid nok af; det frembringer enhver Jordens Søn jo selv. Alt, hvad det drejer sig om, er at give disse Jordens Sønner Adgang til deres Moders Bryst. Saa kommer de viligt; de planter og saar, og under det lave Tag høres Maskinens Surren og Vævens Klappen, og saa vil Danmark snart ophøre at være »et lidet fattigt Land«.

Erik Givskov.